

ANTİK YUNAN (HELLEN)'DA KOLONİLER VE BUNLARIN NİTELİKLER

Ahmet Gözlü*

Giriş

Yunanistan yarımadasında M.Ö. ikinci bin yılın başından itibaren görülmeye başlayan Akhalar, bu bölgede Akha (Miken) medeniyetini kurmuşlardır. Neredeyse bütün Akdeniz boyunca izlenebilen Akhalara ait kültürel kalıtlar M.Ö. 16. ve 11. yüzyıllar arasına tarihlenmektedir (Vanschoonwinkel 2006/a: 41). Akha medeniyeti, Ege Göçleri çerçevesinde Yunanistan'ın kuzeyinden güneye inen Dorlar tarafından M.Ö. 1200-1150 civarında yıkılmıştı. Dorlar, bir süre Yunanistan'ın kuzeyindeki Doris Bölgesi'nde oturduktan sonra Peloponnessos, Girit, Anadolu'nun güneybatı kıyıları ve bu kıyıların önündeki adalara yerleştiler. Aynı şekilde, diğer boylardan İonlar, Attika, Euboia, Ege adaları ve Anadolu'nun batı kıyılarının orta kesimine; Aioller ise, Lesbos Adası ve Anadolu'nun kuzeybatısına yerleşmişlerdi (Tekin 1998: 41). Dor veya Aiol göçleri hakkında kayıtlarımızın kısıtlı olduğunu maalesef burada vurgulamamız gerekmektedir (Vanschoonwinkel 2006/b: 119).

Akha uygarlığının çöküşünü, bazı bilim adamlarının geleneksel biçimde 'Karanlık Çağ' olarak adlandırdıkları, M.Ö. 12. ve 9. yüzyıllar arasını kapsayan bir dönem izlemiştir (Freeman 2003: 101). Hellen boylarının bu hareket halinin sona ermesi M.Ö. 1000 yılları

---

* Yrd.Doç.Dr. Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

olarak tahmin edilmektedir. Bu tarihten başlayarak Hellenler buldukları yerlerde tam olarak yerleşmiş durumdaydılar. Fakat hiçbir zaman tek bir ulus olarak tek bir hükümet yönetiminde toplanmadılar. Büyük bir devlet veya imparatorluğun parçaları olarak yaşamaktansa küçük site-devletleri (kent-devletleri/ polisler) halinde yaşamayı yeğ tutuyorlardı. Bu site-devletleri yahut polisler genellikle bir büyük kent ve onun çevresindeki kasaba ve köylerden meydana gelirdi. Burada herkes kendilerini yöneten kimselere ve onların hareketlerine dair bilgi edinebilir, kimse merkezden uzakta yaşamak zorunda kalmazdı. Bu site-devletlerinin her biri kendi kendini yönetir ve başkalarının kendi işlerine karışmasına izin vermezdi (Blunt 1984: 4).

Eski Hellenlerin kent-devleti bazındaki bir siyasal organizasyondaki en önemli iki unsur, halk (ethnos/demos) ve kent (polis) idi. Kentteki topluluğun iktidarı ve bağımsızlığı söz konusu olduğunda, bir kent, bugünkü anlamda bir 'devlet' demektir. Yapısal olarak bir kent-devleti, dinsel, politik birimlerin ve yönetim birimlerinin yer aldığı bir merkezi kısım (asıl kent alanı) ile bunun çevresindeki, ekonomi alanı durumunda bulunan, belirli bir genişlikte bir arazi parçasından oluşmakta olup, çoğu kez coğrafi sınırlara sahipti (Tekin 1998: 46). Kent-devletinin doğuşu yerel bağlılıkları güçlendirmiş, fakat aynı zamanda ve giderek artan bir şekilde, Hellen olma bilincini ortaya çıkarmıştır (Freeman 2003: 115).

Akha krallık ve beyliklerinin Dorlar tarafından ortadan kaldırılmasından sonra yukarıda vurguladığımız gibi Ege dünyasında 'Karanlık Çağ' adı verilen ve yaklaşık M.Ö. 12. ile 9. yüzyıllar arasını kapsayan bir suskunluk dönemi yaşanmıştır. Önceleri 'basileus' denen kralların yönetiminde olan Yunan topluluklarında giderek zengin bir sınıfın (aristokratların) oluştuğunu görürüz. Yani önceleri krallar tek başına hüküm sürerken zamanla yanlarına aristokratları da almışlardır. Kent-devletlerinin kurulmaya başlaması ile gelişen yönetim mekanizmasında krallar sistemin dışında kalırlar ve yerlerini aristokratlara terk ederler. Ege dünyasında pek çok yerde krallar M.Ö. 9-8. yüzyıldan itibaren ortadan kalkmaya başlamıştır. Yunanistan'ın 'Karanlık Çağ'dan çıktığı dönem (M.Ö. 9. yüzyılın ikinci yarısı), Yakın Doğu'da önemli değişikliklerin olduğu dönemdir. Asur imparatorluğu güçlenmekte, Fenike kent-devletlerinin ticari amaçla yayılımı başlamaktadır. Fenikeliler, Kuzey Afrika, Sicilya, Sardinya, İspanya ve Kıbrıs'ın güneyinde koloniler kurmuşlardır.

Dorların baskısı sonucu, Ege denizini aşarak Hellas'tan güneye inen ve Eski Yunancanın değişik lehçelerini konuşan bazı topluluklar, Batı Anadolu'da, özellikle İonia bölgesinde kent-devletleri oluşturmuşlardır. İlk zamanlardaki kent-devletleri boş bir arazide, birden bire kurulmamış; zaten var olan merkezlerin yeniden iskânı şeklinde oluşmuştur. Daha sonra Batı Anadolu'nun diğer bölgelerinde ve Yunanistan'da da çok sayıda kent-devleti kurulmuştur. Batı Anadolu'daki Smyrna'yı (Eski İzmir) en erken kurulan kent-devletlerinden biri olarak kabul etmek yanlış olmayacaktır. Kent-devletlerini temelde tek bir devlet oluşturmakla birlikte, bazen bir kaç kent ya da daha ufak yerleşim biriminin bir araya gelerek bir kent-devletini (polis) meydana getirdiğini görüyoruz (synoikismos). Fakat kent-devletleri hiçbir zaman bir araya gelip tek bir devlet çatısı altında toplanmamıştır (Tekin 1998: 42-45). Kent-devletleri bir yerde, bir dizi binadan ibaret bir yapı olmayıp, ordu, siyaset, ekonomi, aile, yaş grupları ve evlilik gibi bir dizi deneyimi paylaşan yurttaşların oluşturduğu sosyopolitik bir yapıydı (Freeman 2003: 143).

Jeopolitik Gerekçeler

Yunanistan Ege Bölgesi'nde bir ülkedir. Ege Bölgesi, Batı Anadolu kıyılarını, Ege Denizi adalarını, bu denizin Asya ve Avrupa kıyıları ile Yunanistan'ın, Makedonya'nın ve Trakya'nın doğu kıyılarını içine alır. Rodos, Girit, Semadirek, İmroz, Limni, Midilli, Eğriboz, Sakız, Sisam, İstanköy, Ege Denizi'nde bulunan başlıca adalardır (Bilgin 2000: 5). Yunanistan'ın (Eski ismi 'Hellas'tı ve burada yaşayanlara 'Hellen' deniyordu) coğrafi koşullarına göz atılırsa, yarımadanın her şeyden önce dağlık olduğu dikkati çekmektedir. Burada dağlar birbirine kapalı birçok havza oluşturmuştur. Yalnızca bu havzalar ve dar kıyı şeridi tarımsal bakımdan verimlidir. Yarımadada hiçbir yer denize 60 km'den uzak olmadığı için, burada yaşayan insanların yaşamı birinci planda 'denizcilik' üzerine kurulmuştur. Bu coğrafi koşullar, değişik bölgelerin kendi başına gelişmelerine de yol açmıştır (İplikçioğlu: 9-10). Kuzeyini Balkanlar'ın sınırladığı Hellas (Yunanistan), üç yanı denizle çevrili olup batısında İon Denizi, doğusunda Ege Denizi, güneyinde ise Akdeniz vardır. Ülkenin en yüksek dağları arasında ortada kuzey-güney doğrultusundaki Pindos Dağlarını; güneyinde Parnassos'u; Orta Hellas'ta, doğu kıyısına yakın Olympos Dağı'nı sayabiliriz. Hellas'ın en ünlü kentleri; Orta Hellas'ta Aitolia ile Attika arasında Atina, Delphoi, Thebai ve Megara; Euboia Adası'nda, Khalkis ve Eretria; Peloponnesos'ta, kuzeydoğuda Korinthos; iç kesimlerde Megalopolis, Mantinea ve Argos; batıda Olympos; güneyde Messene ve Sparta'dır. Ülke dağlık bir araziye sahip olduğundan, yaşam ve yerleşim koşulları insanları daha çok ovalık ve kıyı kesimlere yerleşmeye zorlamıştır (Tekin 1998: 17). Yunanistan'ın jeolojik karakterinin bir sonucu, bu ülkenin bazı yerlerinin son derece fakir ve geniş ölçüde tarım yapılamayacak kadar verimsiz olmasıdır. Derin koylar ve körfezler her taraftan karaların içine girmiş, oralarda yaşayan insanları denizciliğe alıştırmıştır. Yunanistan'ın coğrafya bakımından bu parçalanmış durumu bu ülkenin 'siyasal bakımdan irili ufaklı devletlere bölünmesinde' başlıca etken olduğu gibi, kültürel gelişimi üzerinde de etkili olmuştur. Nitekim bu ülkenin doğuya, yani Ege Denizi'ne açılan vadileri ve düzlükleri Anadolu'dan gelen feyizli etkilere uğramış ve bu yüzden pek erken birtakım yüksek kültürlerin beşiği olmuş, daha az girintili çıkıntılı olan batı Yunanistan ve Trakya kıyıları ise, kültür bakımından doğu bölgelerine kıyasla daima geri kalmıştır (Mansel 1999: 2-3). Bütün bunlar Hellenlerin husisi tarihlerini de determine ediyordu (Boardman 1984: 195). Böyle bir arazide insanlar küçük gruplar halinde yaşamak zorundadır ve bu ayrı ayrı grupların birbirini tanınması ve birlikte çalışması güçtür. Anlaşılabilceği gibi, Yunanistan coğrafyası yerel bağımsızlıkların kolayca sürdürülebildiği bir yapıdaydı.

Yunanlıların ya da Hellenlerin besinini mısır, zeytin, şarap ve balık oluşturuyordu. Ancak başka ülkeleri ele geçirerek veya onlarla alışveriş yaparak zengin olabilirlerdi. Ticaretlerini çokluk denizden yapmaları gerekirdi. Çünkü Hellas'taki yollar engebeli ve dağlık idi (Blunt 1984: 4-6). Dor göçlerinden (M.Ö. 12. yy.) hemen sonra Ege adalarını ve Anadolu'nun batı kıyılarını iskan eden Hellenler M.Ö. 8. yüzyılın ortalarında yeni bir deniz aşırı iskân etkinliğine girişmişlerdir. Bu yeni kolonizasyon hareketinin nedenlerinin başında; Hellen toplumundaki hızlı nüfus artışından kaynaklanan beslenme ve geçim zorlukları, partiler arası çekişmelerin doğurduğu siyasal hoşnutsuzluklar ve bunun getirdiği siyasal nedenli göçlerin de rolü büyük olmuştur. Çifçilerin borçları ayrıca sosyal nitelikli bir göçü de beraberinde getirmiştir. Kolonizasyonun diğer nedenleri arasında el sanatlarının ve denizciliğin gelişimini de sayabiliriz. Bu göç hareketinde, macera arama hevesinin de etken olduğu genellikle kabul edilmektedir (İplikçioğlu: 19-20).

M.Ö. 1200'lerde Önasyanın büyük devletleri yıkılmış olduğundan Hellenleri, Karadeniz, Marmara, Ege ve Akdeniz kıyılarında durduracak bir güç yoktu. Kolonizasyon süreci için de uluslararası koşullar uygundu. Çünkü çağdaşı Asur devleti bir kara devletidir. Batıda Etrüskler ve Kartacalılar da onları durduramamışlardır. Ancak M. Ö. 6. yy. ortalarına doğru Perslerin güçlenip Akdeniz kıyılarına egemen olmalarıyla birlikte kolonizasyon olayı da sona erecektir (Yıldırım 2002: 177).

Kolonizasyon Dönemi (M.Ö: 750 – 550)

Bir kavmin ya da bir kent halkının tarımsal veya ticari faaliyette bulunmak için kendi sınırları dışında elverişli topraklarda üsler kurup orayı yurt edinme sürecine 'kolonizasyon' denir (Tekin 1998: 50).

Dorlar Hellas'ı istila ettikten ve adalar üzerinden Anadolu kıyılarına ulaştıktan sonra çok daha uzakta bulunan ülkelere uzanmaya ve bu ülkelere ait bilgi toplamaya başlamışlardır. İlyada ve Odyssea'da Mısır, Libya, Habeşistan ve Akdenizin kuzey kıyılarından bahisler geçmektedir. Hiç şüphesiz Akhalar döneminde ve belki daha eski zamanlarda bilinen yolları kullanmak suretiyle yapılan bu geziler çağını, M.Ö. 750 - 550 yılları arasında uzak ülkelerde koloniler kurma çağı izlemiştir (Mansel 1999: 155). Her ne kadar bu ilk denizası iskan faaliyetleri bir kolonizasyon hareketi olarak kabul edilirse de gerçek kolonizasyon, Eskiçağ Tarihi literatürüne 'Büyük Kolonizasyon Dönemi' olarak geçen; Ege, Marmara, Akdeniz ve Karadeniz kıyılarında çok sayıda koloninin kurulduğu, M.Ö. 750 – 550 yılları arasına ilişkin 200 yıllık bir süreçtir (Tekin 1998: 51). Bu yayılma sahasına Hellas'ta yaşayan Hellenler, Anadolu'da yaşayan Hellenlerden önce girdiler. Çünkü çabanın asıl amacı, dış ticaret ilişkileri için pazar yerleri, köprü başları edinmektir. Daha önceki, hatta yüzyıllar önceki çağlarda, bazı halklar, özellikle Fenikeliler, bu yolda çabaya girişmişlerdir. Ne var ki, Batı Anadolu'nun kıyılarını yurt edinen Hellenler, yeni yurtlarının ulaşımına elverişli topografik özelliklerinden, yani koyları iç Anadolu'ya bağlayan vadilerden, doğal yollardan yararlanarak hem iç Anadolu ile hem de (iç Anadolu üzerinden) Doğu ülkeleriyle ticaret yürütüyorlardı ve deniz yolundan yapılan ticarete, kara yolundan yapılan bu ticaret eklenince, yeni ticaret olanakları elde etmeye yarayacak uzak köprü başları, yavru kentler (koloniler) kurma gereksinimini henüz duymuyorlardı. Ancak, M.Ö. 700 dolaylarında Lydia'nın güçlenmesi, batı sınırında güçlü Hellen kentlerinin varlığını kendisi için tehlike sayması, aradaki gerginliğin kıyı bölgeleriyle Anadolu arasında karayolundan ticaret ilişkileri yürütmeyi zorlaştırması, Batı Anadolu'daki Hellen kentlerine böyle bir gereksinme duyurmuştur (Umar 1999: 232-233).

Büyük kolonizasyon dönemindeki koloni hareketinin iki aşamalı olarak gerçekleştiği kabul edilmektedir:

1. Evre (M.Ö. 750-650): Bu evrede sınırlı sayıda kent, kolonizasyonda rol oynar. Euboa adasındaki Eretria ve Khalkis ile Megara ve Korinthos'tan gelen kolonistler, Sicilya ve Güney İtalya ile Khalkidike yarımadasına yerleşirler.

2. Evre (M.Ö. 650-550): İkinci evrede yoğun bir koloni hareketi görülür. Bu kez, Ege'nin kuzeyinde Trakya, Çanakkale, Marmara ve Karadeniz Bölgesi yoğun bir kolonizasyona sahne olur. Güney İtalya ve Sicilya'nın yanı sıra Kuzey Afrika, Fransa ve İspanya'da da koloniler kurulur (Tekin 1998: 54). Bu süreçte Knidos'tan Sinope'ye kadar Küçük Asya kıyıları da Hellenler tarafından kolonize edilir (Cook 1975: 795).

Bu 200 yıllık süre içinde Ege'deki bazı kentler tarafından kurulan ve yerleri saptanabilen kolonilerin sayısı, Kuzey Ege'de 24, Marmara Denizi kıyılarında 17, Karadeniz kıyılarında 24, Güney Anadolu kıyılarında 10, Korsika'da 1, Güney İspanya'da 2, Doğu Adriyatik kıyılarında 9, Güney Akdeniz'de Libya kıyılarında 3 ve Nil Deltası'nda 2 olmak üzere toplam 143'tür (Aktüre 2003: 210).

Bazı yazarlar, Batı Ege kentlerinin kolonizasyon sürecine erken bir tarihte başlamasının nedeni olarak yörenin demir ve diğer madenler açısından genelde fakir, tarım toprağının ise dar olmasını; Batı Anadolu kentlerinin bu sürece geç katılımının sebebi olarak, Batı Anadolu'da tarıma elverişli toprakların yeterince geniş olmasını gösterir. Aslında Karadeniz'in güney kıyısında, kolonileşme süreci oldukça erken bir tarihte başlamıştır. Bu bölgede Miletoslular'ın etkinliğinin Megaralılar'dan daha erken bir tarihte başladığı, M.Ö. 812 yılında önce bugünkü Sinop kentinin bulunduğu yerde Sinope kolonisini kurdukları, M.Ö. 756 tarihinde de Sinopeli kolonistlerin daha doğuda bugünkü Trabzon kentinin bulunduğu yerde Trapezus kolonisini kurdukları çeşitli kaynaklarda belirtilmektedir. Marmara'da ise kurulan ilk koloninin Miletoslular tarafından M.Ö. 756 yılında Kapıdağ Yarımadası üzerinde kurulan Kyzikos olduğu sanılıyor. Bu ilk girişim başarılı olmuş olmalı ki, aynı yerde M.Ö. 676 yılında bu kez Batı Ege'den gelen Megaralılar tarafından yeni bir yerleşme kuruldu. Megaralılar'ın bu tarihten önce de Marmara'da İzmit Körfezi'nin içinde M.Ö. 712 veya 710 yıllarında Astakos'u, M.Ö. 685 yılında kuzeye doğru yollarına devam ederek İstanbul Boğazı'nın doğu yakasında bugünkü Kadıköy'ün bulunduğu yerde Khalkedon'un karşısında Topkapı Sarayı'nın bulunduğu yerde Byzantion'u kurduklarını İlkçağ yazarlarından Thukidydes'ten öğreniyoruz (Aktüre 2003: 210-212). Hellenlerin geniş bir coğrafyadaki yayılımı böylece M.Ö. 6. yüzyılda tamamlanmış oluyordu (Bury 1941: 86).

Kolonilerin Nitelikleri

Kolonizasyon fakir ve görece verimsiz bir ülkede yaşayan Hellenler için doğal bir aktiviteydi (Tsetschladze 2006: XXXIII). Esas olarak bu aktivite Hellen tarihinin neredeyse tüm dönemlerinde icra edilmişti (Graham 1982: 83). Başlangıçta hiçbir görkemi olmayan Hellen kentleri (polisler), M.Ö. 1. binin ilk yarısında yavaş yavaş gelişmeye başladı. M.Ö. 6. yüzyılda yüksek bir düzeye erişti, sanat ve edebiyat alanlarında büyük başarılar kazandı (Whycherley 1993: 13) Hellen uygarlığı M.Ö. 6. ve 5. yüzyıllarda iyice gelişerek kent-devletlerinde mimarlık belirli bir olgunluğa eriştiğinde Hellenler yeni koloniler, birleşik ve küme devletler için başkentler; Perslerle başkalarının baştan başa yıktıkları kentlerin yerine de sürekli yenilerini kurdular (Whycherley 1993: 13) Hellenler iyice yerleşip zamanla kentleri de genişledikten sonra heyetler gönderip Akdenizin diğer kısımlarında, iyi bir liman veya boş topraklar bulunan yerlerde, kentler (koloniler) kurmaya başladılar. Koloni heyetleri gönderme hareketi M.Ö. 750'de başlamış ve iki yüzyıla yakın bir zaman sürmüştür.

Bu kolonilerin birkaçının adını verecek olursak; Sicilya'daki Syrakusai ve Selinos, İtalya'daki Tarentum şehirleri Rodos Adası Dorlar tarafından; Sicilya'daki Leontini, Küçük Asya'daki Abydos, Lampsakos ve Karadeniz kıyısı şehirleri İonia'lılar tarafından; İtalya'daki Kroton ve Sybaris şehirleri Aioliahlılar tarafından koloni olarak kurulmuştu (Blunt 1984: 6).

İki tür koloni ile karşılaşmaktayız;

1- Apoikia

2- Emporion

Apoikia; kendi anayasası, yönetim organları ile aslında bir kent-devletidir (polis). Emporion, ise yalnızca ticari amaçla kurulmuş olan pazar yerleri ya da küçük ölçekte ticari merkezlerdir. Emporion, kent-devleti statüsündeki koloni kentinden gerek hacim ve gerekse yönetim şekli bakımından daha küçük olup, ticari çıkarlar için kurulmuştur ve siyasi özerkliği yoktur (Tekin 1984: 54). Emporion sözcüğü bugün İngilizcede ‘ticaret istasyonu=trading station’ ifadesinin eşanlamlısı olarak kullanılmaktadır (Hansen 2006: 1).

En büyük koloni bölgesini Güney İtalya ve Sicilya’daki ‘Büyük Hellas’(=Megale Hellas) oluştuyordu. Koloni kuran merkezlerin başında ise, Batı Anadolu’daki İon kentleri (özellikle Miletos ve Phokaia) geliyordu. Kolonizasyon döneminin M.Ö. 7. ve 6. yüzyılları İonia’da bilimin ve felsefenin en parlak olduğu zamandır (İplikçioğlu: 20). İonia bölgesinin en önemli yerleşimlerinden olan Miletos, M.Ö. 6. yüzyılda neredeyse Hellen dünyasının en zengin şehriydi (Durant 1939: 134). M.Ö. 750 – 550 yılları arasında çok sayıda koloninin kurulduğu yerleri incelediğimizde, görece yakın mesafelerde kurulanların dışında, genellikle kolonilerin ana kentlere oldukça uzak mesafelerde yer seçtiği dikkat çekmektedir. Bu durum, kolonizasyon sürecinde belki de en önemli nedenin Ege kentlerinde üretilen zeytinyağı, şarap, çanak-çömlek ve dokuma gibi işlenmiş mallar için yeni pazar olanakları yaratmak olduğuna işaret ediyor. Ege’den tahıl almaya uzak bölgelere giden teknelerin giderken bu işlenmiş mallarla yüklenmesi, kıyı boyunca dizilen şehirlerin pazarlarında bu malların ticaretinin yapılması, dönüşte Ege pazarına gerekli tahılın getirilmesi sistemin işleyişinin temel ekonomik kuralı olmalıdır (Aktüre 2003: 220). Kolonilerin seçiminde yerel nüfusla ticari faaliyet için uygunluk, savunma veya tarım gibi kriterler uygulanıyordu. Çoğu koloni ana-kentten daha yüksek bir refah seviyesini yakalamıştı (Boardman 1984: 276).

Hellenler esas olarak kıyılarda yerleşmeyi tercih etmişler, yalnız ara sıra, mesela Khalkidike yarımadasında ya da İtalya ve Sicilya’da olduğu gibi, iç bölgelere sokulmuşlardır. Gerek Akdeniz ve gerekse Karadeniz’in etrafı kolonilerle çevrilmiş ve Hellenler buralara, Eflatun’un dediği gibi, bir havuzun etrafında oturan kurbağalar gibi yerleşmişlerdir. Ekseriya bir yarımada üzerinde ve elverişli bir veya iki limana sahip şehir surla çevrilirdi (Mansel 1999: 160). Hellen kolonilerinde kentler çoğunlukla sıfırdan tasarlanarak ve buralarda Poseidonia’da (Latince: Paestum) olduğu gibi daha düzenli bir ızgara plan uygulandı (Roth 2006: 268).

Eski kolonilerin geçmişi uzaklara dayanıyordu, bunlar eski Hellen kentleriyle yavaş yavaş gelişti; daha yeni koloniler ise daha özenle tasarlanarak daha hızlı bir evrim geçirdiler (Wycherley 1993: 4-5). Bir “Oikiste” (koloni kurucu önder) yabancı topraklara ulaşım karaya çıkma ritüellerini tamamladığında, ilk iş olarak, ardından gelecekler için güvenli ve savunulabilir bir yer seçerdi. Öncelikle taştan ve kerpiçten basit evler inşa edilir ve evlerin etrafı duvarlarla çevrilirdi. Arazi, kurucu yerleşimciler arasında parsellenir ve sınırlar hendeklerle belirlenirdi (Freeman 1996: 138).

Koloni kuran gruplar yerlerine varduktan sonra, toprağı en kolay ve en uygun nasıl bölecekleri, halkın en büyük gereksinmesini nasıl karşılayacakları sorunlarıyla sürekli karşı karşıya geliyorlardı. Dikdörtgen yöntem (ızgara plan) ise karışıklıkları en aza indirmek demektir. Gerçi kent tasarlamakta bu plan esnek ve yaratıcı bir plan değildi. Fakat amaçlara yeteri kadar yarıyordu. Bu kentlerde gösteriş, resimsel etkiler, görkemli düşler ve benzerleri

amaçlanmış değildi. Ne var ki, özellikle yerleşmelerde ve yapıları düzenlemede az çok bir yaratıcılıkla biçimsiz tekdüzelikten kaçınılabildi ve başarılı bir plan ortaya çıkartılabildi (Wycherley 1993: 14).

Yeni bir koloni kurmak için gerekli örgütlenmeyi gerçekleştiren ve sermayeyi ortaya koyanlar, toprak sahibi soylulardı. Toplumdaki diğer kesimler de bu girişimden yararlanıyorlardı. Ayrıca, soylu ailelerin koloni kurma yoluyla yeni tarım toprakları kazanma sürecinde iş gücüne gereksinimleri vardı. Bu nedendir ki kolonilere aşağı sınıftan mülksüz, toprak sahibi olmak isteyen insanlar gönderiliyordu. Bu süreçte bir yandan aristokrasinin toplum içindeki konumu güçlenirken diğer yanda ana kente giderek mülksüzleşen geniş halk kesimine yeni iş olanakları sağlandı. Kolonilerin genellikle çevrelerinde geniş toprakları bulunan tarımsal nitelikte yerleşmeler olması, yerel nüfusun iş gücü olarak bu süreçte yer almasını zorunlu kılmış olabilir (Aktüre 2003: 219).

Hellenler'in uzak ülkelere gidip yerleşmesi kolay olmadı (Bilgin 2000: 86). Askerî teşkilatı olan, denizcilikte ileri gitmiş bulunan kavimlerin oturdukları ülkelerde koloni kurmak güç olmuş, Hellenler birtakım kanlı savaşlar yapmak zorunda kalmışlardır. Nitekim, Asurlular'ın elinde bulunan Kilikya, Suriye ve Filistin kıyılarında tutunamamışlardır. Fakat kıyı bölgelerine önem vermeyen, yabancıların buralara yerleşmelerini yalnız bir alış veriş hareketi sayan bazı kavimler, Hellenler'e cephe almak şöyle dursun, bunlarla dost geçinmek yollarını aramışlardır (İspanya'da olduğu gibi). Hellenler'in büyük ve güçlü topluluklar halinde istila ettiği ülkelerde ise topraklar göçmenler arasında paylaşılmış, yerli halk toprağa bağlanarak toprak sahipleri hesabına çalışmak zorunda bırakılmıştır. Bu durumu gerek Sicilya, gerek İtalya'nın çeşitli bölgelerinde saptamak mümkündür. Başka bölgelerde ise mesela Leontinoi, Lokroi'da Hellenler yerlilere önceden verdikleri sözü tutmamış, bunları ani taarruzla yok etmek yollarını aramışlardır (Mansel 1999: 161).

O dönemin deniz korsanları da kolonistler için önemli bir tehlike oluşturuyordu. Deniz yolculuklarında bunlardan başka teknik bakımdan zorluklar vardı. Her şeyden önce, açık deniz yolculuklarında denizcilere yol gösteren pusula henüz bulunmamıştı. Bu sebeple denizciler, açık deniz yolculuklarından kaçınırlar ve kıyıya yakın gitmeyi yeğlerlerdi. Kolonileşme, tüm bu engeller aşılarak yapıldı (Bilgin 2000: 86-87)

Bir ana kent, koloni kurmaya karar verdiğinde, göçmenlere önderlik edecek "Oikiste" tarafından bazı ön hazırlıkların yapılması gerekiyordu. Yerleşim yerinin seçimi veya seçilen yerin onanması, Batı Ege'de çok sayıda koloni kurmuş olan Korinth, Megara, Khalkis ve Eretria ana kentlerine 80-100 km uzaklıkta bulunan Delphi'deki Apollon kehanet merkezinin rahipleri tarafından yapılıyordu. Bu kolonilerin büyük çoğunluğu, bugün aynı yerlerde bulunan önemli liman ve turizm merkezlerinin çekirdeğini oluşturduğuna göre, rahiplerin tapınağa uzak yerlerden gelen çok sayıda ziyaretçiden topladıkları bilgilere dayanarak koloniler için en uygun yerleri seçtikleri düşünülebilir. Hellas'ın Phokis bölgesinde küçük bir yerleşme yeri olan Delphi'de Demir Çağı'ndan önce, yer tanrısı adına inşa edilmiş küçük bir tapınak vardı. Bu tapınak Demir Çağı başlarında Dor göçleriyle gelenler tarafından Apollon adına yapılan bir tapınakla değiştirilmiş ve bu tapınak bütün Ege dünyasına en önemli kehanet ve inanç merkezi olmuştu. Ana kentten koloniye gönderilecek nüfus saptanırken, gitmek isteyen veya çeşitli nedenlerle zorla gönderilmesine karar verilen ailelerden birer üye seçiliyor, gidecek kişilerin zor koşullara dayanıklı olmasına, yanlarında bir yıl yeterli olacak

kaynağın bulunmasına ve ilk yola çıkan grubun birkaç yüz kişiden fazla olmamasına dikkat ediliyordu (Aktüre 2003: 221-222).

Kolonilerin kuruluşunda Hellenler ekseriya sistemli hareket etmişlerdir (Mansel 1999: 158). Bazı koloniler devletin bir etkinliği olarak organize edildiği gibi bazıları da bir grup veya özel bir girişimci tarafından kuruluyordu (Tssetsklahadze 2006: xIvıı). Bir ana kent tarafından finanse edilen koloni kurma süreci, 'Oikiste' adı verilen bir önderin başkanlığında gerçekleşiyor ve her koloni yeni bir polis olarak kuruluyordu. Bu nedenle ekonomik ve siyasal açıdan koloni ana kentten bağımsızdı. Ana kentlerden gelen nüfus, aynı tanrılara inanmayı sürdürdüğünden duygusal bağlar devam ettiği halde, yeni kurulan kolonide yaşayanlar, ana kentten zaman zaman yeni göçmenler gönderilmeye devam etse de, hatta yeni koloniler kurmaları için destek görseler de, ana kentlerle ekonomik bağlarını kopardılar. Bu olgu özellikle kolonide yer alan kurumların ana kentte yer alanların devamı olmamasından anlaşılmaktadır. Kolonilerde üretilen ürünler, örneğin çanak-çömlek ana kentte üretimin devamı değildi. Phokaia ve Miletos gibi İonia'daki bir kaç örnek dışında, ana kentler ile koloniler dışında birinin diğerine öncelikler tanıdığını gösteren kanıtlar da yoktur. Buna ek olarak, ilk kurulan kolonilerden önemli bir kısmının yeni koloniler kurulmasına önderlik etmeleri, ana kentlerin himayeciliğinin değil, serbest rekabet ortamının varlığının işareti sayılmalıdır (Aktüre 2003: 220-221). Daha önce ifade edildiği gibi, her ne kadar her kent bağımsız bir şekilde kendi kendini yönetiyor idiyse de aynı zamanda birbirleriyle alışveriş yapıyorlardı. Ortak bir uygarlığa sahip olacak kadar birbirlerini tanıyor ve ortak dillerini muhafaza ediyorlardı. Şehirler nerede olursa olsun bir Hellen şehri olarak kaldılar. Fakat bütün Hellen ülkelerinin merkezi daima Hellas'tı (Blunt 1984: 6).

George Thomson, kolonizasyon sürecinde toprak mülkiyetinin oluşumu konusunda oldukça kapsamlı çalışmalar yapmıştır. Ona göre yerleşimcilerin sayısı belirlendikten sonra, yerleşilecek toprak aynı sayıda parsel bölünüyor ve adçekme (kura) yolu ile dağıtılıyordu. Adçekme geleneksel bir uygulamaydı ve her pay sahibi, ana kentte olduğu gibi, bir Oikos'un kurucusu oluyordu. Bu aile işletmesinin (Oikos'un) öncekinden tek farkı, henüz yeni olduğu için kalıtsal haklar ileri sürülememesi, bu nedenle mülkiyet hakkının başka birine geçirilmesinin kolay olmasıydı. Birçok durumda kuralların tersine, pay sahiplerinin topraklarını satıp ana kente döndükleri bilinmektedir. Bu işleyiş, kolonilerde büyük çiftliklerin kurulmasına zemin hazırlamış olmalıdır. Ana kentlerin kuruluş sürecinde olduğu gibi kolonilerde toprak sahibi soylular ile yerel nüfus arasındaki ilişkiler vergiye bağlanmış bir köylülük temeli üzerine kurulduğundan, büyük çiftliklerin kuruluşu, çiftçileri kira ödeyen konuma düşürdü (Aktüre 2003: 223). Koloni şehrindeki yurttaşlar ana kent yurttaşlığından sayılmazlardı (Mansel 1999: 160). İster ana kent ister koloni olsun, ana kentte kural olarak vatandaş olmayanların toprak sahibi olmaları, vatandaşlarla evlenmeleri ve dinsel birliklere katılmaları kabul edilmiyordu. Tanrılar ise politik bir tercihti. Her kent bir inanç merkezinin çevresinde toplanır ve oluşumun ilk aşamalarından başlayarak bütün kentsel gelişimin o tanrının koruması ve gözetimi altında gerçekleştiğine inanırdı (Aktüre 2003: 233). Koloni kurulacak yere 'kutsal ateş' denilen bir ateş götürülürdü. Böylece burada koloni kurulacak yerle tinsel bir bağ kuracaklarına inanıyorlardı. (<http://www.karalahana.com/karadeniz-form/index.php?topic142700>).(Erişim:21.02.2014). Ana kentten getirilen kutsal ateşin yandığı sunağın etrafında kutsal bayramlar kutlanırdı (Mansel 1990 : 16).

Sonuç

M.Ö. 750 – 550 yılları arasında Hellen kent-devletleri, coğrafi, politik, ekonomik koşulların tazyikiyle bir yayılma ve kolonizasyon safhası yaşamışlardır. Hellenler bu safhada çok geniş ve uzak coğrafyalarda koloniler kurdular. Kolonilerin sistematik olarak konuşlandırıldığı tabii mekanlar genel olarak bütün Akdeniz, Karadeniz, Ege ve Marmara havzalarının kıyılarını, yanısıra adaları ve yarımadaları kapsamaktaydı. Kolonilerin kıyı bölgelerinde kurulmasının, deniz ulaşımı açısından öneminin büyük olduğu açıktır. Çünkü Hellenlerin ikamet ettiği coğrafya, onları denizcilğe zorlamaktaydı.

Hellen koloni coğrafyasının ölçeği dikkate alındığında, deyim yerindeyse kolonizasyon süreci, Eskiçağ tarihinin en kapsamlı küresel tecrübelerinden birinin resmini gözler önüne serer. Resmin oluşumunda merkez üsle (Hellas, Batı Anadolu) koloniler arasındaki bağıntıyı dokuyan, temelde ekonomik, idelolojik ve tarihi faktörlerdir.

Koloni kurucu kent-devletleriyle koloniler, esasen benzer kült, değer ve ortak tarihî bir tecrübeyi paylaşmaktaydılar. Merkez üsle veya kent-devletleriyle koloniler arasındaki ekonomik ilişkilerde ise farklı bir değişim ve dolaşım sistemi işlemekteydi: Ege'den kolonilere tüccar eliyle şarap, zeytinyağı, dokuma, mücevher, silah, seramik kaplar ve işlenmiş mallar götürülüyordu; Karadeniz'den de buğday, kurutulmuş balık, canlı hayvan, bal, balmumu, tuz, ucuz işgücü olarak zaman içinde giderek artan sayılarda köle getirildi. Ayrıca kıyılarda kurulan koloniler, yerli halka satmak için ana kentten gelen işlenmiş mallara eşdeğerde mallar üretmekte gecikmediler. Bu işleyiş zanaatın tarımdan ayrılma sürecini hızlandırdı ve zanaatkârlar kentlere gelip yerleştiler. Böylece kentlerde tüccar mahallelerinin yanı sıra zanaatkar mahalleleri kuruldu (Aktüre 2003: 235-236). Ege'nin koloni kurucu kent-devletleri, koloniler ve yerleşik topluluklar arasındaki etkileşimden doğan 'tecrübe', Akdeniz ve Önyasya havzasının kültürel katları üzerine jeokültürel bir plaka olarak binmiştir.

Hiç kuşkusuz bu değişim ve dönüşüm sürecinde, ticari ve kültürel bir istasyon ve özel tarihî kimliğiyle koloniler, önemli bir fonksiyon icra etmişlerdir. Bu durumda en genel soyutlama düzeyinde koloniler; geniş coğrafyalarda, kültürel etkileşim ve kültürel yüzleşmelerin yaşandığı, farklılıkların içerildiği stratejik mekânlar olmuşlardır. Bu haliyle kolonilere Eskiçağ tarihinde kültürler arası iletişimin üretilip tüketildiği ve örgütlendiği alanlar olarak bakabiliriz.

KAYNAKÇA

- Aktüre, Sevgi (2003). *Anadolu'da Demir Çağı Kentleri*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Bilgin, Nahit (2004). *Felsefeden Ekonomiye Antik Yunan Dünyası*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Blunt, A.W.F. (1984). *Batı Uygarlığının Temelleri*, Çev. Müzehher Erim, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Boardman, John (1984). "The Greek World", *The Cambridge Ancient History*, Plates to Volume III, Cambridge: Cambridge University Press, s. 195-289.
- Bury, J.B. (1941). *A History of Greece*, London; Macmillan and Co., Limited.
- Cook, J.M. (2007). "Greek Settlement in The Eastern Aegean and Asia Minor", *The Cambridge Ancient History*, Eighth Printing, Volume II, Part 2, Cambridge: Cambridge University Press, s. 773-804.

- Durant, Will (1939). *The Life of Greece*, New York: Simon and Schuster Inc.
- Freeman, Charles (2003). *Mısır, Yunan ve Roma Antik Akdeniz Uygarlıkları*, Çev. Suat Kemal Angı, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Graham, A.J. (1982). “The Colonial Expansion of Greece”, *The Cambridge Ancient History*, Volume III Part 3, Cambridge: Cambridge University Press, s. 83-162.
- Hansen, Mogens Herman (2006). “Emporion: A Study of The Use and Meaning of The Term in The Archaic and Classical Periods”, *Greek Colonisation An Account of Greek Colonies and Other Settlements Overseas*, Volume I, Leiden-Boston: Printed By Brill, s.1-39.
- İplikçioğlu, Bülent (1994). *Eskiçağ Tarihinin Anahatları*, İstanbul: Bilim Teknik Yayınları.*
- Mansel, Müfid Arif (1999). *Ege ve Yunan Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Roth, Lelant M. (2000). *Mimarlığın Öyküsü*, Çev. Ergün Akça, İstanbul: Kabala Yayınevi.
- Tekin, Oğuz (1995). *Eski Yunan Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tsetshladze, Gocha R.(2006). “Revisiting Ancient Colonisation”, *Greek Colonisation An Account of Greek Colonies and Other Settlements Overseas*, Volume I, Leiden-Boston: Printed By Brill. s.xxiii-Ixxxiii.
- Umar, Bilge (1999). *İlk Çağda Türkiye Halkı*, İstanbul: İnkılap Kitabevi Yayınları.
- Wycheley, R. E. (1993). *Antik Çağda Kentler Nasıl Kuruldu?*, Çev. Nur Nirven-Nezih Başgelen, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Vanschoonwinkel, Jacques (2006/a). “Mycenaean Expansion”, *Greek Colonisation An Account of Greek Colonies and Other Settlements Overseas*, Volume I, Leiden-Boston: Printed By Brill, s. 41-113.
- Vanschoonwinkel, Jacques (2006/b). “Greek Migrations to Aegean Anatolia in the Early Dark Age”, *Greek Colonisation An Account of Greek Colonies and Other Settlements Overseas*, Volume I, Leiden-Boston: Printed By Brill, s. 115-141.
- Yıldırım, Recep (2002). *Uygarlık Tarihine Giriş*, İzmir: Meridyen Yayıncılık.
- <http://www.karalahana.com/karadeniz-form/index.php?topic142700> (Erişim:21.02.2014).

Öz

ANTİK YUNAN (HELLEN)DA KOLONİLER VE BUNLARIN NİTELİKLERİ

Bu çalışma kadim Hellen kültür ve medeniyetinin geniş coğrafyalarda, kapsamlı bir yayılma ve deneyim neticesinde, özel bir süreç olarak koloni inşa etme etkinliği üzerinde durmaktadır. Hellas (Yunanistan)’a ilk gelen gruplar Hint-Avrupa kökenli Yunanlar olan Akhalar (Mykenler) olup, bölgeyi işgal etmişler ve Akha konfederasyonunu kurmuşlardır. Hellas, Batı Anadolu kıyıları ve Girit Adası’nı kapsamaktaydı. Akhalar M.Ö. 2. binin ikinci yarısında kültürel ve ticari nüfuzlarını yaygınlaştırdılar. Akhalar’ın Dorlar tarafından tasfiye edilmesiyle birlikte, bölgede yaygın bir siyasi otorite boşluğu oluşmuş, Dorlar ve diğer Hellen boyları da (Aioller, İonlar) oluşan bu uygun tarihi zeminde Ege coğrafyasının farklı yerlerine göç etmişlerdir. Hellenlerin yaşadığı coğrafya dağlarla ve vadilerle parçalanmış, kıyıları derin koy ve körfezlerle çevrilmiş bir

yapıdaydı. Bu durum yerel parçalanmışlığı ön plana çıkararak ulusal politik bir otorite etrafında Hellen entegrasyonunu engellemiştir. Bunun sonucunda Hellen parçalanmışlığı (partikularizması) ‘polis’ denilen, kendi coğrafi sınırları, siyasi kurumları ve yasaları olan ‘kent-devletleri’nde tecessüm etmiştir. Yunanistan’ın coğrafya bakımından bu parçalanmış durumu bu ülkenin ‘siyasal bakımdan irili ufaklı devletlere bölünmesinde’ başlıca etken olduğu gibi kültürel gelişimi üzerinde de etkili olmuştur. Yunanistan coğrafyası yerel bağımsızlıkların kolayca sürdürülebildiği bir yapıdaydı.

Hellenler M.Ö. 8. yy.’ın ortalarında yeni bir denizaşırı iskân etkinliğine girişmişlerdir. Bu yeni kolonizasyon hareketinin nedenlerinin başında; Hellen toplumundaki hızlı nüfus artışından kaynaklanan beslenme ve geçim zorlukları, partiler arası çekişmelerin doğurduğu siyasal hoşnutsuzluklar ve bunun getirdiği siyasal nedenli göçlerin önemli rolü olmuştur. Bütün bunların sonucunda Eskiçağ tarihi literatürüne ‘Büyük Kolonizasyon Dönemi’ olarak geçen; Ege, Marmara, Akdeniz ve Karadeniz kıyılarında çok sayıda koloninin kurulduğu, M.Ö. 750–550 yılları arasına ilişkin 200 yıllık bir süreç başlamıştır. En büyük koloni bölgesini Güney İtalya ve Sicilya’daki ‘Büyük Hellas’ (=Megale Hellas) oluşturuyordu. Koloni kuran merkezlerin başında ise, Batı Anadolu’daki İon kentleri (özellikle Miletos ve Phokaia) geliyordu. Gerek Akdeniz ve gerekse Karadeniz’in etrafı kolonilerle çevrilmiş ve Hellenler buralara, Eflatun’un dediği gibi, bir havuzun etrafında oturan kurbağalar gibi yerleşmişlerdir.

Anahtar sözcükler: Koloni, Hellen, Oikiste, Ana kent, Akha

Abstract

THE COLONIES AND THEIR QUALIFICATIONS IN THE ANCIENT GREEK (HELLENIC)

This study ancient Hellenic culture and civilization in the wide geography, extensive experience as a result of expansion and special events as a process to build a colony on the stand is intended. The first groups who came to the Hellas (Greece) İndo-European origin which called Achean Greeks (Mycenaeans) they invaded the region and established the Achean confederation. Hellas, covered West Anatolian coasts and Crete Island. Achean, disseminated their culturel and commercial influence on BC 2nd millennium. Achean people of the liquidation, with the region a prevalent political authority vacuum formed, Dorians and the other Greek in length (Aeolians, İonians), this proper historical backdrop emigrated to the different parts of the Aegean region. Hellen’s geography who Hellen people lived, riven by mountains and valleys, coastal bays and coves surrounded by deep was a structure. This situation by emphasizing local fragmentation of national political authorities have prevented the integration of Hellenic around. As a result, the fragmentation of Hellen (to particularism) ‘police’ called their geographical

boundaries, political institutions and laws that in the 'city-state' has embodied. Greece's geograpy in terms of this fragmented situation of this country's Division of Government large and small political aspects as it is also effective on the mainspring has been cultural development. Geography of Greece was a structure of local independence can be maintained easily. The Hellen's 8 BC mid- 4th century BC a new settlement activities overseas have access to. At the head of caused of new colonization movement; Hellen's Hell in community nutrition and livelihood challenges arising from rapid population growth, inter-party political wrangling that breed discontent and the ensuing political-induced migration has played an important role. As a result of all this ancient history of literature 'Great Colonization Period' as the last; Aegean, Sea of Marmara, Mediterranean and Black Sea coasts of many of the colony was founded, BC 750 to 550 between the years of 200-years period began on. The largest colony of Southern Italy and Sicily in the 'Great Hellas' (= Megale Hellas) was formed. At the beginning of colony-forming center, the Ion cities in Western Anatolia (especially Miletus and Phocaea) was coming. The Mediterranean and the Black Sea, which surrounded around the colony and the Hellen's here as Plato says, is like a sitting around the pool frogs are settled.

Keywords: Colony, Hellen's, Oikos, The Main City, Achean.